

Богдан Б. В.,старший викладач кафедри адміністративного та фінансового права
ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

bvbogdan@ukr.net

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ МЕХАНІЗМУ ОХОРОНИ НАСЕЛЕННЯ ВІД ІНФЕКЦІЙНИХ ХВОРОБ

Анотація. В науковій статті досліджено концептуальні підходи до визначення таких понять, як «механізм», «організаційно-правовий механізм», «механізм адміністративного-правового регулювання», «механізм правового регулювання», «механізм державного регулювання», «механізм публічного адміністрування», «механізм охорони», проведено їх порівняльно-правовий аналіз, окреслено їх спільні та відмінні риси. Аргументовано, що термін «механізм» використовується у нерозривному поєднанні з іншими суміжними категоріями.

На підставі здійсненого аналізу сформульовано поняття «механізм охорони населення від інфекційних хвороб», під яким пропонується розуміти сукупність адміністративних, організаційних, правових засобів, які застосовуються органами державної влади, а також органами місцевого самоврядування з метою забезпечення прав населення на охорону від інфекційних хвороб.

Виокремлено складові елементи механізму охорони населення від інфекційних хвороб, якими є норми права, що визначають форми та методи впливу держави на поведінку суб'єктів правовідносин, сукупність їх прав та обов'язків, правова культура і правова свідомість. Окреслено взаємозв'язок та взаємодію елементів механізму охорони населення від інфекційних хвороб.

Визначено мету та наслідки належного функціонування механізму охорони населення від інфекційних хвороб як комплексного поняття, реалізація елементів якого сприятиме фіксуванню в державі благополучної епідемічної ситуації.

Обґрунтовано, що правові засади функціонування механізму охорони населення від інфекційних хвороб потребують свого подальшого вдосконалення, оскільки реалізація даного механізму має на меті формування благополучної епідемічної ситуації в державі та забезпечення населення від поширення інфекційних хвороб в цілому. На підставі наведеного узагальнення теоретичних та правових засад механізму охорони населення від інфекційних хвороб сформульовано пропозиції щодо законодавчого закріплення поняття механізму охорони населення від інфекційних хвороб шляхом внесення змін до Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб».

Ключові слова: механізм охорони населення, захист населення, інфекційні хвороби, епідемічна ситуація, обов'язок держави

Bohdan B. V. Theoretical and legal basis of the mechanism of protection of the population from infectious diseases

Abstract. The scientific article explored conceptual approaches to the definition of such concepts as “mechanism”, “organizational and legal mechanism”, “mechanism of administrative and legal regulation”, “mechanism of legal regulation”, “mechanism of state regulation”, “mechanism of public administration”, “mechanism of protection”, their comparative legal analysis was carried out, their general and distinctive features are outlined. It is argued that the term “mechanism” is used in an inextricable combination with other related categories.

Based on the analysis, the concept of “a mechanism of protection of the population from infectious diseases” is formulated, which is proposed to mean a set of administrative, organizational, legal means that are used by state authorities, as well as local authorities in order to ensure the rights of the population to protect against infectious diseases.

The constituent elements of the mechanism of protection of the population from infectious diseases, which are the norms of law that determine the forms and methods of State influence on the conduct of subjects of legal relations, the set of their rights and duties, legal culture and legal consciousness, are identified. The relationship and interaction of the elements of the mechanism of protection of the population from infectious diseases are outlined.

The objectives and consequences of the proper functioning of the mechanism of protection of the population from infectious diseases are defined as a comprehensive concept, the implementation of the elements of which will contribute to the recording of a safe epidemic situation in the state.

It is justified that the legal framework for the functioning of the mechanism of protection of the population from infectious diseases requires further improvement, since the implementation of this mechanism is aimed at creating a prosperous epidemic situation in the State and ensuring the safety of the population against the spread of infectious diseases in general. On the basis of this synthesis of the theoretical and legal foundations of the mechanism of protection of the population from infectious diseases, proposals have been formulated to legislate the concept of a mechanism for protecting the population from infectious diseases by amending the Law of Ukraine «On protection of the population from infectious diseases».

Key words: *the mechanism of protection of the population, protection of the population, infectious diseases, epidemic situation, state duty*

Постановка проблеми. Епідемічна ситуація, яка складається на сьогодні в Україні, обумовлює необхідність здійснення наукових пошуків щодо визначення, законодавчого закріплення та вдосконалення механізму охорони населення від інфекційних хвороб, адже життя та здоров'я людини є найвищою соціальною цінністю в державі. Вдала реалізація державної політики щодо охорони населення від інфекційних хвороб можлива лише за наявності чітко визначеного механізму охорони населення від інфекційних хвороб та взаємодії його елементів.

Метою статті є формулювання сутності механізму охорони населення від інфекційних хвороб, виокремлення його елементів та окреслення мети його функціонування.

Стан дослідження. Окремим аспектам предмету дослідження були присвячені наукові праці таких вчених, як: С.С. Алексєєв, Ю.А. Андрійчук, Є.В. Білозьоров, В.Г. Власенко, В.В. Галуцько, А.П. Гетьман, А.М. Денисова, Я.В. Єрмоленко, Н.В. Глущенко, О.М. Єщук, В.П. Приходько, О.Ф. Скакун, С.І. Чернов та ін.

Виклад основного матеріалу. Перш, ніж почати дослідження сутності та змістовного наповнення терміну «механізм охорони населення від інфекційних хвороб», слід звернутись до ст. 3 Конституції України, відповідно до якої головним обов'язком держави визначено «утвердження і забезпечення прав і свобод людини», до інших обов'язків згідно ст. 16 Конституції України віднесено «забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України», а також «збереження генофонду українського народу». Крім того, ст. 27 Конституції України закріплює «обов'язок держави - захищати життя людини» [1].

В умовах епідемічної ситуації, зумовленої швидким поширенням коронавірусної хвороби COVID-19 в Україні, для належної реалізації вищенаведених у Основному Законі України

норм-обов'язків держави необхідним є створення та дієве функціонування механізму охорони населення від інфекційних хвороб. Дослідження сутності та елементів механізму охорони населення від інфекційних хвороб передбачає проведення змістового аналізу правової природи таких понять, як «механізм», «механізм адміністративно-правової охорони», «механізм охорони населення від інфекційних хвороб».

Застосування поняття «механізм» притаманне різним сферам функціонування суспільства, тому беззаперечним є факт його поширення серед науковців різних галузей. Внаслідок цього з'явився ряд досліджень, предметом яких є наукові міркування стосовно змісту цього терміну. Поняття «механізм» досить часто використовується у економічній та юридичній науці, проте його виникнення пов'язане з технічними науками, де, як зазначає Ю.А. Андрійчук, механізм розглядається як система частин, деталей, що застосовуються для передавання різних форм руху [2].

Для з'ясування змістовної сутності «механізму» в першу чергу слід звернутись до тлумачних словників. Так, відповідно до Словника української мови поняття «механізм» тлумачиться крізь призму кількох значень, які зводяться до «внутрішньої будови, системи чого-небудь», а також «сукупності станів і процесів, з яких складається певне фізичне, хімічне та інше явище» [3]. У Словнику іншомовних слів механізм розглядається як «сукупність проміжних станів або процесів будь-яких явищ» [4, с. 431]. Великий тлумачний словник сучасної української мови містить кілька визначень терміну «механізм», які притаманні технічним пристроям, машинам, засобам, хоча одне із визначень зводиться до слів «метод, спосіб» [5, с. 665]. При цьому слід звернути увагу на те, що у юридичних словниках термін «механізм» використовується в контексті складової

частини юридичного терміну з метою обґрунтування окремих правових явищ, які мають місце у дослідницькій площині.

Юридичні джерела з курсу загальної теорії і права містять поняття «механізму», яке розглядається крізь призму інституту, що може охоплювати процес використання наданих людині прав та практичної реалізації окремих завдань [6, с. 63].

А.П. Гетьман, вивчаючи організаційно-правовий механізм охорони навколишнього природного середовища, пропонує визначати даний термін через механізм організації та системи діяльності органів державної виконавчої влади і органів місцевого самоврядування у конкретно визначеній сфері публічних відносин, пов'язаних із охороною довкілля [7, с. 119-120].

О.М. Єщук, досліджуючи механізм адміністративного-правового регулювання охоронної діяльності, розглядає це поняття як цілісний комплекс адміністративно-правових засобів, систему заходів щодо забезпечення правових, організаційних та інших чинників, які пов'язані із забезпеченням особистої безпеки фізичних осіб [8, с. 152].

Наукові джерела в галузі юридичних знань, як правило, містять поняття «механізму» у нерозривному поєднанні з іншими категоріями, такими як: «механізм правового регулювання», «механізм публічного адміністрування», «механізм державного регулювання», «механізм правового впливу», «механізм нормативного регулювання», «механізм охорони» та інші. На думку Н.В. Глущенко, наведені словосполучення характеризуються спільними та відмінними рисами: спільним між цими категоріями є зведення змісту поняття «механізму» до способу функціонування, системи засобів впливу. При цьому, дані категорії відрізняються одна від одної [9, с. 27].

С.С. Алексєєв пропонував розуміти під поняттям «механізм правового регулювання» сукупність юридичних засобів, з допомогою яких забезпечується правовий вплив на суспільні відносини [10, с. 30]. Кореспондує наведеній науковій позиції думка О. Ф. Скакун, яка поняття «механізм правового регулювання» визначає як систему правових засобів, способів та форм, за допомогою яких нормативність права сприяє упорядкованості суспільних від-

носин, задоволенню інтересів суб'єктів права, встановленню та забезпеченню правопорядку [11, с. 498]. На думку науковця, елементи механізму правового регулювання складають принципи права, норми права; правовідносини, суб'єктивні юридичні права та обов'язки; акти реалізації прав і обов'язків; акти застосування норм права [11, с. 499].

Є.В. Білозьоров до елементів «механізму правового регулювання» також пропонує відносити нормативно-правові акти, юридичні факти, правову свідомість та правову культуру, правомірну та протиправну поведінку, юридичну відповідальність [12].

С.І. Чернов та С.О. Гайдученко термін «механізм публічного адміністрування» визначають як спеціальні засоби, які забезпечують здійснення регулюючого впливу публічної адміністрації на соціально-економічні територіальні системи різних рівнів, що мають на меті забезпечення гідних умов життєдіяльності осіб, які знаходяться в державі та за її межами [13, с. 8]. При цьому науковці диференціюють механізм публічного адміністрування на види – економічний, мотиваційний, організаційний, політичний, правовий. Керуючись зазначеним, є підстави дійти висновку, що поняття «правовий механізм» є складовим елементом комплексного механізму публічного адміністрування.

Поняття «механізм державного регулювання» за визначенням В.П. Приходько характеризується сукупністю функцій, етапів та послідовних процедур регуляторного впливу на організаційну систему, який супроводжується досягненням результату такого впливу [14, с. 8]. Науковець пов'язує механізм регулювання з механізмом управління, що в цілому забезпечують діяльність організаційної системи. При цьому ним не надається розуміння категорії «організаційна система».

А.М. Денисова, досліджуючи напрями прояву «механізму правового впливу», визначає поняття «механізм правового впливу» як сукупність специфічних правових засобів, які здійснюють правовий вплив на свідомість і поведінку людей з метою втілення змісту правових норм [15, с. 61]. Принагідно науковець зазначає, що «механізм нормативного регулювання» включає різноманітні форми впливу держави на діяльність людей через видання

норм права, їх використання та застосування, а сутність «механізму нормативного правового впливу» зводиться до спрямування на регламентацію поведінки і діяльності суб'єктів суспільних відносин, в тому числі на встановлення заходів захисту і відповідальності в разі невиконання юридичних обов'язків та порушення суб'єктивних прав [15, с. 66].

Юридична література досить часто містить словосполучення «механізм охорони». Я.В. Єрмоленко, досліджуючи зміст термінів «механізм» та «охорона», дійшов висновку, що термін «механізм охорони прав людини» слід розглядати та розуміти як динамічне, системне утворення, функції якого зводяться до забезпечення (гарантування) недоторканості прав людини [16, с. 69]. Тож, виходячи з наведеного визначення, під механізмом охорони пропонуємо розуміти сукупність заходів забезпечення та/або гарантування прав фізичної особи у конкретній сфері правовідносин.

Наукові публікації у галузі права містять також дослідницькі міркування щодо поняття «механізм захисту прав», проте наразі відсутнє комплексне дослідження щодо розкриття сутності «механізму охорони» та «механізму охорони населення від інфекційних хвороб». Слід зауважити, що тлумачення змісту поняття «механізм» перш за все залежить від сфери його використання. Наукові пошуки вчених різних галузей зводять зміст поняття «механізм» до визначення його сутності через внутрішню будову, з якої складається певне явище.

Доречною вбачається думка Н.В. Глуценко щодо того, що поняття «механізм» безпосередньо в правових науках використовується для опису адміністративно-правового регулювання правоохоронної або охоронної діяльності, вирішення колізій, які існують у правових актах, забезпечення прав і свобод осіб [17, с. 65].

Поряд з цим в наукових джерелах вирізняють поняття «адміністративно-правовий захист», який, на думку В.В. Галунька слід визначати через активні дії публічної адміністрації, метою яких є відновлення порушених прав, свобод, законних інтересів фізичних та юридичних осіб [18, 247]. Вважаємо, що термін «адміністративно-правовий захист» не слід ототожнювати з терміном «адміністративно-правова охорона», оскільки адміністративно-правовий захист

передбачає діяльність органів публічної адміністрації щодо порушених законних прав, свобод і інтересів фізичних та юридичних осіб. Натомість «адміністративно-правова охорона» передбачає забезпечення гарантованих Конституцією України прав, свобод та законних інтересів.

Механізм охорони населення від інфекційних хвороб передбачає сукупність адміністративно-правових заходів, які відповідно до змісту Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб» можуть здійснюватись широким колом суб'єктів: органами державної влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами, організаціями, в тому числі громадськими об'єднаннями [19].

На підставі вищевикладеного, вважаємо за необхідне визначити термін *механізм охорони населення від інфекційних хвороб через сукупність адміністративних, організаційних, правових засобів, які застосовуються органами державної влади, а також органами місцевого самоврядування з метою забезпечення прав населення в окремій сфері* правовідносин - на охорону від інфекційних хвороб. Вважаємо, що механізм охорони населення від інфекційних хвороб є комплексним поняттям, яке складають такі елементи, як:

- 1) норми права, якими визначаються засоби, форми та методи у сфері охорони здоров'я, завдяки яким держава може впливати на суб'єктів правовідносин;
- 2) правова культура, правова свідомість суб'єктів правовідносин, сукупність їх прав та обов'язків.

Метою функціонування механізму охорони населення від інфекційних хвороб, на наш погляд, є створення сприятливих умов для збереження життя та здоров'я населення держави, уникнення та/або мінімізація наслідків виникнення інфекційних хвороб. Належна реалізація елементів механізму охорони населення від інфекційних хвороб сприятиме фіксуванню благополучної епідемічної ситуації – тобто формуванню такого показника епідемічного благополуччя, відповідно до якого інфекційні хвороби не реєструються взагалі або містять лише поодинокі випадки.

З огляду на застосування в юридичній літературі такого поняття, як «адміністративно-правовий механізм», поняття «механізм

охорони населення від інфекційних хвороб» може використовуватись як допоміжний правовий засіб розкриття методів та способів охорони населення як одного з обов'язків держави, спрямованого на убезпечення населення від інфекційних хвороб.

Висновки. Підсумовуючи вищевикладене, вважаємо що термін «механізм охорони насе-

лення від інфекційних хвороб» потребує свого законодавчого закріплення шляхом внесення змін до Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб» не лише до дефініційної статті 1, якою визначаються вживані в Законі терміни, а і змісту Закону в цілому, з метою належної реалізації закріплених у ньому норм.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Андрійчук Ю.А. Теоретична сутність та зміст поняття «механізм». *Національний університет «Львівська політехніка»*. URL: http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/28900/1/005_010_010.pdf
3. Словник української мови: в 11 томах. Том 5. 1974. С. 825. URL: <http://sum.in.ua/p/5/825/1>.
4. Словник іншомовних слів: за заг. ред. О.С. Мельничука. Київ, 1974. 776 с.
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови : 250000 / уклад. та голов. ред. В.Т. Бусел. К.; Ірпінь: Перун, 2005. 1728 с. URL: <https://archive.org/details/velykyislovnyk/page/n1131/mode/2up>.
6. Комаров С.А. Общая теория государства и права : курс лекций. Москва, 1996. 368 с.
7. Гетьман А.П. Організаційно-правовий механізм охорони навколишнього природного середовища. *Проблеми законності*. 2014. Вип. 125. С. 119–128.
8. Єщук О.М. Межі адміністративно-правового регулювання охоронної діяльності в Україні. *Форум права*. 2009. № 2. С. 150–153.
9. Глущенко Н.В. Адміністративно-правовий механізм охорони та захисту прав інтелектуальної власності у сфері медицини та біотехнологій: дис. на здобуття ступеня доктора філософії. Сумський державний університет. Суми. 2021. 217 с.
10. Алексеев С.С. Механизм правового регулирования в социалистическом государстве : [монография] / С.С. Алексеев : Москва : Юрид. лит., 1966.
11. Скакун О.Ф. Теорія держави і права : Підручник. Харків : Консум, 2001. 656 с.
12. Білозьоров Є.В., Власенко В.Г., Завальний А.М. та ін. Мельтимедійний навчальний посібник : Теорія держави і права. URL: https://arm.naiu.kiev.ua/books/tdp-new/info/lecture/lec12/tema12_7.html.
13. Чернов С.І. Текст лекцій з дисципліни «Публічне адміністрування (для студентів всіх форм навчання за спеціальністю 7.03060101, 8.03060101 «Менеджмент організацій і адміністрування» (за видами економічної діяльності)» / С.І. Чернов, С.О. Гайдученко; Харк. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О.М. Бекетова. Харків : ХНУМГ, 2014. 97 с.
14. Приходько В.П. Механізм державного регулювання та управління економічною безпекою. *Інвестиції: практика та досвід*. 2013. № 15. С. 6–8.
15. Денисова А.М. Механізм правового впливу: напрями прояву. *Держава і право*. 2012. Вип. 55. С. 60–67.
16. Єрмоленко Я.В. Юридичний термін «механізм охорони прав людини»: питання смислового навантаження. *Науковий вісник ДДУВС*. 2017. № 4. С. 65–70.
17. Глущенко Н.В. Поняття адміністративно-правового механізму захисту прав у медичній сфері. *Правові горизонти*. 2018. С. 62–69.
18. Галуцько В.В. Адміністративне право України: [навчальний посібник] : [2 2-х томах]; за ред. В.В. Галуцька. Херсон: ПАТ «Херсонська міська друкарня». 2011. Т.1. Загальне адміністративне право. 320 с.
19. Про захист населення від інфекційних хвороб : Закон України від 06 квітня 2000 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1645-14>.